№ 11 Հինգշաբթի Յունվարի 30 **1886** Հինգշաբթի Յունվարի 30 № 11

ՏԱՍՆ ԵՒ ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 7 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Թտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

„ՄՇԱԿ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

ՆԵՐԿԱՅ **1886** ԹՒԻՆ

Հրատարակվում է Թիֆլիսում, շաբաթը երեք անգամ, նոյն գիրքով և նոյն պրոգրամայով: Մենք ստանում ենք սեփական ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ:

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը 10 րուբլ է, տասն և մէկ ամսվանը 9 րուբլ, վեց ամսվանը 6 րուբլ:

Գրվել «ՄՇԱԿԻՆ» կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ և պ. ՇԱՎԵՐԴՕՎԻ պավիլիօնում: ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆԸ գտնվում է Բարօնսկի և Բազարնի փողոցների անկիւնում, Թամամշեվի տանը, № 12 բնակարանում: Ուղղակի մուտքը Բազարնի փողոցից է, Բեժենշկինայա Լեպրավայի դիմաց:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻՑ «Մշակին» գրվելով կարելի է վճարել 25 ֆրանկանոց Թղթադրամով:

Թիֆլիսում «ՄՇԱԿԻ» համարները հատով ծախվում են 7 կոպէկով պ. ՇԱՎԵՐԴՕՎԻ պավիլիօնում, պ. ՏԷՐ-ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ ծխախոտի մագազինում (Կովկաս հիւրանոցի տակ) և պ. ԱԼԻԽԱՆՕՎԻ ծխախոտի մագազինում (Վօրօնցովի արձանի դիմաց):

Յայտարարութիւնները, ամեն լեզուներով, ընդունվում են ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ և պ. ՇԱՎԵՐԴՕՎԻ մօտ: Յայտարարութիւնների իւրաքանչիւր բառին վճարվում է 2 կոպէկ:

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆԸ, բաց է ամեն օր, առաւօտեան 10 ժամից մինչև 2 ժամ կէսօրից յետոյ, իսկ կիրակի օրերը առաւօտեան 10—12 ժամ:

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, Редакція газеты «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից. Tiflis, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Հասցէն փոխելու ժամանակ պէտք է ուղարկել խմբագրութեանը 28 կոպէկ կամ 4 հատ 7 կոպէկանոց փոստային մարկա:

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ժողովրդական դասախօսութիւններ:—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Գամառ-Քաթիպայի քսան և հինգ ամեակը: Նամակ Մոսկվայից: Ներքին լուրեր:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Իռլանդական հարց: Արտաքին լուրեր:—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ: — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Բարբարոսութիւն դաստութեան մէջ:—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

„Մշակի“ անցեալ № 10 առաջնորդող յօդուածի մէջ ներկայացնելով ընթերցողին մեր քաղաքի ամբոխի բարոյական և մտաւոր դրութեան անմխիթար պատկերը, մենք ասեցինք, որ հասարակութեան ստորին դասակարգի համար հարկաւոր են մի կողմից բարոյականացնող զուարճութիւններ, իսկ միւս կողմից նրա համար անհրաժեշտ են մայրենի, հասկանալի լեզուով հրապարակական դասախօսութիւններ:

„Մշակի“ № 9 մէջ տպվեցան Ս. Պետերբուրգի մեր թղթակցից հաղորդած տեղեկութիւնները մայրաքաղաքի Սօլյանոյ Գօրօդօկ ասված տեղում վաղուց արդէն գոյութիւն ունեցող ժողովրդական դասախօսութիւնների մասին: Ինչպէս երևում է այդ տեղեկութիւններից, մայրաքաղաքում ամբոխի համար կարգացվող հրապարակական դասախօսութիւններն անելու համար պէտք է լուսաւորութեան մինիստրութեան մէջ գոյութիւն ունեցող մի առանձին յանձնաժողովից թոյլտուութիւն խնդրել, իսկ Ռուսաստանի նահանգական քաղաքներում նոյնանման ձեռնարկութեան համար պէտք է թոյլտուութիւն խնդրել ուսումնարանական վարչութեան հոգաբարձուից: Միայն գաւառական քաղաքներում այդ տեսակ դասախօսութիւնները չեն թոյլատրվում:

Ուրեմն Թիֆլիսում, որպէս նահանգական քաղաքում, այդ տեսակ ժողովրդական դասախօսութիւններ ամբոխի համար կարելի էր կազմակերպել:

Բայց մեր ամբոխը, մեր քաղաքի հասարակութեան ստորին դասակարգը, բաղկացած է, գլխաւորապէս, չորս տարրերից. հայերից, ռուսներից, վրացիներից և թուրքերից:

Ի հարկէ այդ տարրերից իւրաքանչիւրի համար ժողովրդական դասախօսութիւնները պէտք է կարդացվեն այն տարրին հասկանալի, մատչելի, մայրենի լեզուով:

Ուրեմն, եթէ մեզանում կազմվէր ամբոխի համար ժողովրդական դասախօսութիւններ կարդացողների ընկերութիւն, նա պէտք է բաժանվէր չորս որոշ խմբերի վրա: Թող այդ չորս որոշ տարրերին պատկանող ինտելիգենցիան աշխատէր ամեն մէկը իր տարրի համար դասախօսների խումբ կազմել:

Մենք գիտաւորութիւն ունենք խօսելու այն կազմակերպութեան վրա, որ պէտք է ունենայ քաղաքիս հայ ամբոխի համար ժողովրդական դասախօսութիւնների շրջանը:

Ամենեւին հարկաւոր չէ, գոնէ սկզբի համար, լեկտօրների, դասախօսների մեծ թիւ: Բաւական է եթէ դասախօսների խումբը նախ և առաջ բաղկացած կը լինի չորս անձինքներից, որոնք և կը կարողանան լրացնել ժողովրդական հրապարակական դասախօսութիւնների ամբողջ պրօգրամը:

Դասախօսութիւնների պրօգրամը մեր ամբոխի համար պէտք է բաղկանայ չորս գլխաւոր առարկաներից. 1. մայրենի լեզուով գրել, կարդալ և կանոնաւոր կերպով խօսել սովորեցնելը, 2. կրօնի մասին ամենակզբնական տեղեկութիւններ ամբոխին մատակարարելը, 3. թուաբանութեան սկզբնական, չորս գործողութիւնների սովորեցնելը և 4. ընդհանուր բարոյական, գիտութեան և արհեստների ամեն ճիւղերից, թեթև ժողովրդական դասախօսութիւնների կարդալը:

Ուրեմն դասախօսների խումբը բաւական է եթէ բաղկացած կը լինի չորս անձինքներից. մինը, որ հմուտ է մայրենի լեզուի ժողովրդի համար դասատուութեան. միւսը որ հեշտ կերպով կը կարողանայ ամբոխին թուաբանութեան չորս գործողութիւնները սովորեցնել. երրորդը, մի քահանայից, որ ժողովրդական կերպով կըրօնի սկզբունքներ կը մատակարարէ ամբոխին և, վերջապէս, չորրորդը, որ կը կարդայ ամբոխի համար ընդհանուր զարգացուցիչ դասեր մարդկային գիտութիւնների ամեն ճիւղերից: Ի հարկէ այդ վերջին մասի համար կարելի էր ժամանակով հրաւիրել և մի քանի անձանց:

Բաւական է, եթէ այդ տեսակ դասախօսութիւններ կարդացվեն շաբաթը երկու անգամ, երեկոյեան: Ամեն անգամ դասախօսութիւնները կարող են կարդացվել երկու ժամ. առաջին ժամը նուիրված կը լինի կամ կրօնին, կամ թուաբանութեանը, կամ մայրենի լեզուին, իսկ երկրորդ ժամը, մի կէս ժամվայ ընդմիջումից յետոյ, նուիրված կը լինի ընդհանուր զարգացուցիչ դասախօսութեանը:

Այդ տեսակ դասախօսների խումբը, երբ կը ստանայ կառավարութեան թոյլտուութիւնը, հարկաւոր չէ որ ակսի որոնել ու և է նիւթական միջոցներ: Կարծում ենք որ եթէ դասախօսների խումբը դիմի քաղաքային վարչութեանը, խնդրելով քաղաքային Արհեստաւորների ուսումնարանի մի դահլիճ,—այդ խնդիրքը նրան չի մերժվի, մանաւանդ որ, ինչպէս լսում ենք, այդ տեսակ միտք վաղուց արդէն ծնվել էր և մեր քաղաքային վարիչների մօտ, միայն նրանք մինչև այժմ չիմացան կամ չը կարողացան իրագործել իրանց այդ գիտաւորութիւնը:

Վերջապէս, եթէ դասախօսների խումբը այսպէս թէ այնպէս ձեռք կը բերի մի դահլիճ, միւս մանր ծախսերի համար հարկաւոր չէ մի որ և է դրամագլուխ ունենալ: Թէ դահլիճի լուսաւորութիւնը, թէ անհրաժեշտ միւս ծախսերը, ինչպէս թուղթ, մատիտ և այլն,—այդ բոլոր ծախսերը կը ծածկվեն, եթէ ամբոխին պատկանող լսողներից իւրաքանչիւրը կը վճարէ թէկուզ 20, նոյն իսկ 10 կոպէկ ամսական:

Մենք մեր կողմից պատրաստ ենք, ոչ թէ միայն գաղափար տալու և խօսքով խրախուսելու, բայց և գործով մասնակցելու այդ օգտաւէտ ձեռնարկութեանը:

Մենք հայերս հոգանք քաղաքիս հայ ամբոխի ժողովրդական դասախօսների խումբը կազմելու, իսկ ռուս, վրացի, թուրք.

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԲԱՐԲԱՐՈՍՈՒԹԻՒՆ ԴԱՍՏԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

—

Վա՜յ, այն տեսակ կրթութեան, որը ճշմարիտ կրթութեան ազդու միջոցները ոչնչացնում է և փոխանակ մեզ ճանապարհը ցոյց տալու, անդունդ է գլորում:

Գէօթէ

—

Եթէ ես դաստութեան բարբարոսութեանց վրա եմ խօսում, խնդրում եմ յարգելի ընթերցողներից բարբարոսութիւնը այնպէս չը հասկանալ, ինչպէս մեզ պատմութիւնն է աւանդում:

Պրօֆէսոր Սաւթերմայերը բարբարոսութիւն է կոչում այն, ինչ որ դաստութեան մէջ իւրացուցման (Apperzeption), հետաքրքրութեան, սկզբնական և կամաւոր ուշադրութեան, յիշողութեան, կամքի զարգացման և եւրօպական յայտնի դասական (կլասիկական) մանկավարժների վարմանց և եղանակին հակառակ է գտնում:

Միայն չը մոռանամ այստեղ նկատել, որ թէև պրօֆ. Սաւթերմայերը դասական մանկավարժների վարմանց ու եղանահակառակ վարուելը բարբարոսութիւն է անուանում, սակայն մոռանում է յիշել, որ այդ բանից գէթ մեծ վնաս չի ծագի, քանի որ հէնց դասական մանկավարժական գրուածքները չատ թերի են. շատերը թէև անգամ գործնականութեամբ չեն պարապել, բայց այնուամենայնիւ գրել են գործնականութեան մասին շատ գրուածքներ:

Ռուսօյի Էմիլը ես չէ կարելի իբր գործնական գործունէութեան պտուղը համարել, այլ դա հեղինակի առաջին փորձն է գիտնական մանկավարժութեան մէջ:

Պեստալօցցիի գրուածքները ևս մասամբ իր փորձնականութեան արտադրութիւնները չեն:

Մանկավարժական նոր գրականութեան մէջ յայտնի են միայն երկու գրուածքներ. Լայպցիգի սեմինարիայի թերթը (Seminarbuch) և դօկտոր Բայնի հեղինակութիւնները, որոնք թէօրիայի և գործնականութեան վրա են հիմնված:

Դիմենք մեր նիւթին: Բարբարոսութեանց առաջն առնելու համար, հարկաւոր է մեզ մի գիտնական մանկավարժութիւն: Բայց այս հանգամանքում ծնում է իմ մէջ մի սկեպտիկական հարց. արդեօք գոյութիւն ունէ գիտնական մանկավարժութիւն, մի գիտնական մանկավարժութիւն, որը հիմնված լինի բարոյական փիլիսոփայութեան և հոգեբանութեան վրա: Այդ հարցին պատասխանելու համար, մտաբերենք հին և նոր մանկավարժական աշխարհը: Կրթութիւնը և դաստութիւնը, որպէս գործնական գործէունութիւն, նոյնքան հին է, որքան մարդկային սերունդը, այդ ուրանալ կը նշանակէր մարդկութեան պատմութիւնը և կեանքը ուրանալ. ճշմարիտ է, որ մարդկութիւնը մանկավարժական մատնագիտութեան մէջ շատ փորձեր, խորհուրդներ, կանոններ ունէ, մարդկութիւնը միշտ ունեցել է լաւ ուսուցիչներ, որոնց գործնական գործէունութիւնը թէօրիայից չէ յառաջացած, բայց և այնու ամենայնիւ գովելի է:

Ինչ վերաբերում է նոր մանկավարժական աշխարհին, գտնում ենք, որ Կանտը իր մանկավարժութիւնը փիլիսոփայութեան մէջ է դետեղել, բայց Նիմայերի և Շվարցի նման մի սիստեմայ չէ թողել:

Շելլինգի փիլիսոփայութեան վրա հիմնել է իր մանկավարժութիւնը Գրազերը և Հեգելինի—Ռօզենկրանցը:

Շլայերմախերը ևս ունէ աչագին հաւաքածու մանկավարժական հատուածների (Aphorismen):

Ընթերցողներ, իմ խօսքերիս վրա հիմնվելով, կասէք թէ ահա քեզ մանկավարժական սիստեմաներ, բայց պէտք է նկատել ցաւօք սրտի, որ մեր ուրախութիւնը տևողական և մեծ չէ. այդ սիստեմաները, իրանց մէջ շատ բան չեն պարունակում: Դրանք ունեն շատ ընդհանուր մանկավարժական Imperativ-ներ, որոնք զուրկ են բացատրութիւններից, օրինակ. Մետոդիկան պէտք է օգնէ երեխայի հոգեկան զարգացման, բայց ինչ ճանապարհով, ինչ միջոցներ պէտք է ընտրէ, որ այդ գաղափարին ծառայէ: Այդ մասին վերև յիշած մանկավարժների գրուածքների մէջ տիրում է խորին լռութիւն: Ընդհանուր մանկավարժական Imperativ-ներ, որոնք մեզ մեծ օգուտներ չեն խոստանում:

Վերջապէս դիմելով Հերբարտի մանկավարժութեան, կարելի է ասել, որ յիրաւի սա է միակը, որին մենք գիտնական մանկավարժութիւն անուանել կարող ենք, թէև այդ վերջինը ևս մի կատարելագործված չենք չէ և շատ մութ կէտեր ունէ, բայց այնուամենայնիւ չը պէտք է մոռանալ, որ միայն այս փիլիսոփայութեան մանկավարժութեան մէջ է հոգեբանութիւնը մեթոդիկայի առաջնորդող հանդիսանում: Հերբարտը փիլիսօփաների մէջ այն մանկավարժն է, որը ոչ թէ դէպքի բերմամբ է գրել իր մանկավարժական—փիլիսօփայական երկասիրութիւնները, այլ Բեռն քաղաքում գտնված ժամանակը քաղել է իր թէօրիան երկարամեայ գործէունութեան վրա հիմնելով: Վերջապէս իր մանկավարժութիւնը կատարելագործվել է Ցիլլերի և Շտոյի ջանքով:

Ես կաչխատեմ Հերբարտի մանկավարժութեան մէջ գտնված դաստութեան վերաբերեալ նշանաւոր կէտերը ցոյց տալ, որոնց միջոցաւ բարբարոսութիւնք դաստութեան մէջ ինքն ըստ ինքեան ի հանդէս կը գան:

Նախ սկսենք կամքի զարգացումից դաստութեան միջոցաւ: Շատերը «կամքի զարգացումն դաստութեան միջոցաւ» խօսքը լսելով, կը զարմանան, բայց ով մի քիչ խորը մտածէ, կը գտնէ, որ դաստութեան նպատակն է մանկան մէջ հաստատ կամք զարգացնել, որից և զուրկ է մեր ժողովրդական ուսումնարանների դաստութիւնը: Անշուշտ հասկանալի է. այստեղ ես չէ կարող մարդ հնձել, եթէ նա չը ցանէ, այսինքն մանուկը ուսումնարանի ընթացքը աւարտելուց յետոյ, չէ կարող հաստատ կամքի տէր դառնալ, եթէ ու-

ինտելիգենցիան. Թող ամեն մէկը հոգան իրանց ամբոխի համար:

Ի հարկէ կարելի էր կազմել գասաւոնանների և մի ընդհանուր ընկերութիւն, որ բաժանուած լինէր չորս որոշ մասերի համեմատ, չորս որոշ շրջանների վրա. ռուսաց, հայոց, վրաց և թուրքաց:

Մենք կրկնում ենք, որ այդ տեսակ ձեռնարկութիւնը անհրաժեշտ է և չը մոռանանք որ մեր ամբոխին բարոյապէս և մտաւորապէս անխնամ թողնելով, մենք, ժողովրդի ինտելիգենցիան, պէտք է մեզ մեղաւոր զգանք, որ ոգւով ամբոխը առանց մտաւոր ու բարոյական ուղղութեան հետզհետէ փչանում, ապականվում և ներկայացնում այդպիսով ամենահաստատ կօնտինգէնտ մեր բանտերի համար:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՄԱՌ-ՔԱԹԻՊԱՅԻ ՔՍԱՆՀԻՆԳԱՄԵԱԿԸ

Հանճարներ և վսեմ գաղափարների գոհեր արտադրել,—այդ ճշմարիտ քաղաքակրթութեան յատկութիւնն է: Հանճարներին, վսեմ գաղափարների զոհերին և հայրենիքի արժանաւոր որդոց ըստ արժանոյն գնահատելը,—կենդանի յառաջադիմութեան է նշան: Յառաջադիմութեան կարապետներին համակրութեան զօրեղ ցոյցեր անելով ոգեւորել՝ կարող է խաւարի և մեռելութեան չղթաները փշրող ժողովուրդը, որը ապրել է կամենում: Եւ ամբողջ քառորդ դար իր բանաստեղծական քնարով վսեմ գաղափարներ և ճշմարտութիւններ հնչող և ներշնչող հանրածանօթ Գամառ-Քաթիպային այդպիսի զօրեղ համակրութիւն տանելու խրախոյսը սխալականցրեց:—Ըստոր վերջին տարիները արտայայտուած ցանկութիւնները՝ տօնելու արժանաւոր բանաստեղծի քսանհինգամեայ արդիւնաւոր գործունէութեան յոբելեանը՝ ցանկալի և համակրելի են:

Ռափայէլ Պատկանեանի քսանհինգամեակի տօնելը ներկայացնում է ժողովրդին մի յարմար առիթ, ցոյց տալու որ ինքը գնահատում է գ ի տ ա կ ց ա բ ա ր գ ե ղ ե ց ի կ ը, բ ա ր ի ն և ճ շ մ ա ր ի տ ը, որովհետև այդ այն բանաստեղծն է, որ ամբողջ քսան և հինգ տարի հնչեցրեց իր քնարը և ամենզ մանուկի համար, և կրակոտ պատանեկի համար, և ճշտարիտ զգացմունքով ոգեւորվող հայ կնոջ համար, և ապագայի գեղեցիկ պատկերներով մխիթարվող երիտասարդի համար, և անցեալի յիշատակներով մխիթարվող ծերունի համար: Ամբողջ քառորդ դար նա ողբաց ժողովրդի հետ միասին նրա ծանր րոպէներին, ուրախութեան թնդիւններ արձակեց ընդհանուրի ուրախութեան ժամերին, բողոքեց վատի և վատերի դէմ, սիրեց այն, ինչ որ ատելի չէր, յոյս տուեց, երգեց սէր, եղբայրութիւն, յառաջադիմութիւն և այդ երկար ժամանակի ընթացքում այդ ճանապարհով ընթանալով, իրաւամբ ժառանգեց ա զ գ ա յ ի ն բ ա ն ա ս տ ե ղ ծ ի անունը և մեծ իրաւունքով կարող է ճակատը պարզել դէպի ժողովրդեան համայն համակրութեան չօչափելի ցոյցերը, որովհետև Գամառ-Քաթիպայի քնարը կուսակցութիւններից բարձր է:

Սակայն դիտենք գէթ մի րոպէ իրականութեան պատկերը: Տխուր է այդ: Մինչ մի կողմից ամենքը պատրաստ են «կեցցէ» գոչելու Գամառ-Քաթիպային և համակրութեան ցոյցեր անել սիրելի բանաստեղծին, միւս կողմից առօրեայ ապրուստի ծանրութեան տակ ճնշված, աշխատութեան դառն պտուղները ճաշակող Պատկանեանը նստած իր անշուք բնակարանում և շրջապատված բազմաթիւ զաւակներով, զրկված առօրեայ կեանքի դժուարութիւններից, այդպիսի համակրանքների ազդեցութեան տակ րոպէաբար միայն կարողանում է մոռանալ իր ներկայ ծանր վիճակը, մոռանալ իր ծերութեան անօգնական օրերը, իր զաւակաց ապագան,—և ապա, այդ րոպէական ոգևորութիւնից և մոռացութիւնից յետոյ, կրկին իրականութեան գիրկն է ընկնում, և թուլացած ձեռքից վայր է ընկնում ե ր կ ա թ ե ա յ գ ր ի չ ը, որ ոգևորութեան րոպէներում պիտի ստեղծագործէ: Եւ այդ մինչև երբ պիտի շարունակվի: Անհրաժեշտ է որ գէթ քսանհինգամեակի տօնախմբութեան խորհրդաւոր միջոցին 'ի նկատի առնվէր և ապագան, 'ի նկատի առնվէր Պատկանեանի նիւթական վիճակի ապահովութեան հարցը: Այդ պահանջում է ժողովրդեան պատիւը, այդ անհրաժեշտ է և բանաստեղծի գործունէութեան շարունակութեան համար: Եւ այդ միայն կը լինի քսանհինգամեակը տօնելու սրբութեան ամենադաւելի պտուղը և արդիւնքը, գիտակցական ոգևորութեան օրինակելի յիշատակը:

Ապա թէ ոչ, շատ էլ գովելի բան չէ յոբելեան տօնելու նպատակով, նշանակեալ օրը հաւաքվել մի փառաւոր դահլիճում, բազմել անուշահամ կերակուրներով զարդարված սեղանի շուրջը, դատարկել ըմպելիքների շիշերը, նրանց ոգևորիչ ազդեցութեան տակ թնդացնել օդը բարձրաձայն ճառերով, օրուայ հերոսին խօսքերով երկինք բարձրացնել, մեծ-մեծ ծրագիրներ կազմել և խոստումներ անել և միւս օրը ամեն բան մոռացութեան տալ, թողնելով բանաստեղծին կրկին իր նախկին ծանր վիճակի մէջ: Եւ այդպիսի ոգևորութեան հետևող ծանր րոպէներին կրկին յիշելով անցեալ ոգևորութեան րոպէները, յիշելով անցեալ մեծամեծ խոստումները և տեսնելով դառն իրականութեան պատկերը, բանաստեղծի տխուր դէմքի վրա ակամայ կերևայ արհամարհանքի մի ժպիտ: Հանդիսաւոր միջոցին Գամառ-Քաթիպայի յարգողներից շատերը կը շտապեն իրանց համակրութիւնը արտայայտելու, մէկը կը շարադրէ ուղերձ, միւսը ոտանաւորներով կարտայայտէ իր զգացմունքը, նկարիչը իր վրձինը կը շարժէ, օրիորդը իր ձեռագործական հմտութեանը կը դիմէ, մի ուրիշը իր գրպանի ծայրը ցոյց կը տայ՝ արծաթեայ և ղաւինեայ սպասկները գուցէ աւելի չքեղութիւն տան գործին... Այդ բոլորը գեղեցիկ է, բայց բաւական չէ: Եթէ ցանկալի է որ այդ բոլորից շօշափելի արդիւնք մնայ, եթէ թանգ է ժողովրդեան համար Գամառ-Քաթիպայի քնարը, պէտք է գէթ այժմ թեթևացնել ծերութեան հասակին մօտեցող բանաստեղծի վիճակը, պէտք է վերջապէս բարձր գաղափարների ստեղծագործող հոգին ազատել կենսական պէտքերի մանր հոգսերից...: Եւ դրա համար հարկաւոր էլ չէ դիմել ժողովրդեան նուիրատուական զգացմունքներին: Աւելի գործնական և օգտակար միջոցով կարելի է հասնել նպատակին: Եւ մինչ դժուար է Գամառ-Քաթիպայի տասնեակ հազարներով համակրողների և ճանաչողների մէջ տարածել նրա «բանաստեղծութիւններից» գէթ տասն հազար օրինակ: Հարկաւոր է միայն որ ձեռնարկողները աշխատեն և օգնողներ լինեն ամեն տեղ տարածելու համար: Այդպիսիք կան և կը լինեն: Հարկաւոր է միայն որ ամեն բանի վրա անկարելիութեան տեսակէտից նայողները երեսները չը դարձնեն և չը հեռանան:

Օրինակի համար միթէ անկարելի է տարածել Գամառ-Քաթիպայի «բանաստեղծութիւններից» մինչև 1000 օրինակ Թիֆլիսում, 500 օրինակ Ալէքսանդրապօլում, 500 օրինակ Բագուի մէջ, մի քանի հարիւր օրինակ Երևանում. միթէ հարիւրներով չեն տարածվի Ագուլիսում, Շուշիում, Նախիջևանում, Ղզլարում, Մօզդօկում, Մօսկվայում, Պետերբուրգում և Կովկասի զանազան գիւղաքաղաքներում: Յիշեցէք որ մենք ունենք հազարաւոր հոգևորականներ, հարիւրաւոր վարժապետներ, հազարաւոր ուսում առած օրիորդներ և երիտասարդներ. միթէ քիչ են վաճառականների և արհեստաւորների մէջ այդ գրքի օգտակարութիւնը հասկացող անձինք, որոնք ամեն օր երգում են Գամառ-Քաթիպայի երգերը իրանց ուրախութեան և տրտմութեան ժամերին. Գամառ-Քաթիպայի «բանաստեղծութիւնները» դրանց բոլորի համար անհրաժեշտ պատկանելութիւն է, և այդ իրագործել յոբելեանի տօնելու միջոցին և հեշտ է և յարմար: Ինչ կարծիք որ Տպագրական Ընկերութիւնը կը պատրաստէ առանձին հատորով լոյս հանելու Պատկանեանի միւս ինքնուրոյն գրուածքները և պէտք է յուսալ, որ կը գտնվեն ունևոր անձինք, որոնք իրանց վրա յանձն կառնեն այդ գրքերի հարկաւոր տպագրութեան ծախքը: Այդ գովելի նպատակը իրագործելու համար հարկաւոր է միայն կամք և եռանդ, և պէտք է որ կանխակալ կարծիքները մի կողմ մնան: Այս միջոցը կարելի է քննութեան ենթարկել, և այդ ցանկանալի է: Այստեղ գլխաւորը նպատակն է. ամեն ազնիւ միջոց, որ կը հասցնի ցանկացած նպատակին, գովելի է և պէտք է ձեռք առնուի, եթէ իրագործելի կը լինի: Ապա թէ ոչ, գովել մի մարդու գործունէութիւնը, տօնել փառաւոր կերպով այդ գործունէութեան քսանհինգամեակը, խօսքերով ոգևորութեան ամենածայրահեղ ցոյցեր անել, համարել նրան ժողովրդեան ս ի ր ե լ ի ն և պ ա շ տ ե լ ի ն,—և թողնել որ այդ սիրելին և պաշտելին աղքատութեան մէջ ճնշուի, որ նա յուսահատութեան մէջ մոռանայ իր կոչումը և իր ծերութեան ժամանակ յանդիմանութիւն կարդայ դէպի շրջապատող ապերախտութիւնը, դա, եթէ չասենք անմիտ և անբարոյական է, գէթ զուրկ է լօգիկայից:

Եթէ գ ո ր ծ ո վ կարող կը լինի մեր ժողովուրդը և գործող դասակարգը ցոյց տալու իր սէրը և համակրանքը դէպի մեր միակ ազգային բանաստեղծը, այն ժամանակ իրաւունք կունենանք կրկնելու յօդուածիս սկզբի խօսքերը,—հանճարներին, վսեմ գաղափարների զոհերին և հայրենիքի արժանաւոր որդոց ըստ արժանւոյն գնահատելը,—կենդանի յառաջադիմութեան է նշան:»

Խ. Մալումեանց

ՆԱՄԱԿ ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ

Յունվարի 19-ին

Թողնելով գիտութեան, եկեղեցական ծառայութեան և գրականութեան նուիրուած մի քանի անձինքների, *) Մօսկվայի հայ հասարակութիւնը բաղկացած է գլխաւորապէս կովկասցի և չնչին քանակութեամբ տաճկաստանցի հայ վաճառականներից: Խօսելով, ուրեմն՝ այստեղի հայ հասարակութեան վրա՝ նրա տրամադրութեան, նրա պէտքերի, նրա շահերի, նրա գործունէութեանը ուղղութիւն տուող պահանջների, նրա եռանդը զրկող, յուզող հանգամանքների վրա՝ մենք պէտք է խօսենք բացի գերլինէր դարձած այստեղի մեր վաճառականների վրա: Ինչպէս տեսնում է ընթերցողը, այստեղի հասարակութեան մէջ մենք պատահում ենք խիկապէս միայն մի դասակարգի:

Թող ներէ, ուրեմն՝ ընթերցողը, որ թէ այս և թէ ապագայում Մօսկվայի հայ հասարակութեան կեանքին նուիրած իմ ուրիշ թղթակցութիւններս փոքր ինչ միակողմանի կը լինեն: Այդ կողմից հաղորդատուին աւելի նախանձելի է գաւառական թղթակցի դրութիւնը, որը անմիջապէս շփվում է ժողովրդի, գիւղացու կեանքի հետ, ունի միշտ իր ձեռքի տակ աւելի բազմակողմանի նիւթ իր թղթակցութիւնների համար:

Կիրակի օր է: Պատարագին գնում եմ եկեղեցի: Եկեղեցու բակի աջ կողմում կարգով կանգնած են սահնակներ և սպասում են չարաթուայ ընթացքում մեղքերով ծանրաբեռնուած իրանց պարոններին պատարագից յետոյ թեթևացած տուն տանելու: Բակի ձախ կողմը բռնուած է ուսանողներով և դրանց խմբերը վերջանում են երկու-երեք խումբ վաճառականներով: Անցնում եմ դէպի վաճառականների կողմը, կամենալով մի պտոյտ գործել եկեղեցու շուրջը:

Մտնում եմ եկեղեցի: Մօտ 60—70 մարդ ներկայ է պատարագին: Ձախ կողմից առաջին կարգերը բռնուած են կանանցով, միւս մասերը—տղամարդիկներով: Ամեն բան առաջին տպաւորութիւնից եւրօպական է. մաքուր երեսներ, կոկիկ սանրուած գլուխներ, շլեապաներ, մաղէ գտակներ, մուշտակ-

*) Պրօֆէսօրներ—Ներսէսօվ ու Գամբարօվ, ծառայութեան մէջ գտնվողներով, և իրաւաբան Ջանշիեվ:

ուսուցիչը իւրաքանչիւր ուսումնական տարի մանկան կամքի զարգացման մասին չը մտածէ, որ իւրաքանչիւր դաս ոչ թէ միայն գիտութիւն պիտի տայ, այլ և երեխայի մէջ կամք յառաջացնէ ու զարգացնէ:

Ի՞նչ է կամքը: Ես աւելորդ եմ համարում երկար հոգեբանօրէն բացատրութիւններ տալ, այլ կասեմ միայն, որ կամքը պատկանում է այն հոգեկան երևոյթներին (Phänomen), որոնց հոգեբանութիւնը ցանկութեան գաղափարի մէջ է դասաւորում: Նախ՝ կամքն է ցանկութիւն, ցանկութիւնը ուզում է գոհացումն ստանալ և երբ այս գտնում է, այն ժամանակը դառնում է կամք: Կամքը զանազանվում է ցանկութիւնից նորանով, որ ոչ թէ միայն այն առարկայի մասին գիտակցութիւն ունէ, որին ձգտում է հասնելու, այլ և համոզմունք, որ ցանկացածին կարող է հասնել: Նապալէօնը ցանկանում էր և կամենում էր լինել կայսր Առնենք մի քանի օրինակներ բանաստեղծութիւններից: Շիլլէրի Վիլհէմ-Տէլ *) դրամայի մէջ, Շտաուֆախերի և նրա կնոջ խօսակցութիւնը գեղեցիկ օրինակ է կամքի զարգացման: Շտաուֆախերը տխուր իր տան առաջ նստած, մտածում է իր հայրենիքի թշուառութեան վրա: Նա խորհում է միջոցներ գտնել իր հայրենիքը ազատելու, սակայն բացի պատերազմից ուրիշ մի հնար չէ գտնում: Բայց տեսնելով Աւստրիայի զօրութիւնը և դուշակելով իր բնութեան դժբաղդութիւնը, թողնում է այս միջոցն էլ. Շտաուֆախերի տխրութիւնը երևում է նրանից, որ իր կնոջ մօտենալիս անգամ խօսք չէ արտասանում, մինչև որ վերջինս չէ հարցնում իր ամուսնու տխրութեան պատճառը: Սակայն Շտաուֆախերը լռութեամբ տալիս է իր ձեռքը կնոջը, կարծես ցանկանում է ասել. ո՛հ, դու չես կարող իմ ցաւին դարման տանել: Վերջապէս, իր կնոջ հետ խօսելուց յետոյ ուրիշ տեսակ մարդ է դառնում. նա այլ ևս չէ նայում հանգամանքների վրա և իրան ուժեղ է զգում հայրենիքն ազատելու: Այստեղ պարզ երևում է Շտաուֆախերի ցանկութեան կամքի փոխուիլը. սկիզբը նորա գիտակցութեան մէջ գտնվող մտապատկերները ուրիշ հակառակ մտապատկերների ազդեցութեան տակ գտնուելով, տակաւին պարզ չէին: Եւ այն ժամանակ միայն պարզուեցան, երբ ուրիշ մտապատկերներ առաջիններին օգնութեան հասան: Ինչպէս Շտաուֆախերի, նոյնպէս և Մակբէտի *) գիտակցութեան մէջ կան մտապատկերներ, որոնք ձգտում են պարզութեան հասնելու,—այն է, որ նա ցանկանում է թագաւոր դառնալ: Այստեղ ևս առաջ են գալիս հակառակ մտապատկերներ, որոնք խանգարում են առաջիններին պարզութեան հասնելու: Սակայն երբ Մակբէտի կինը դժուարութիւնների առաջը առնում է, այն ժամանակ միայն Մակբէտի մտապատկերները հասնում են պարզութեան և նա վճռում է խիզախ գործին դիմել: Այստեղից արդէն սկսում է Մակբէտի մէջ կամք: Անցնենք դաստիարակութեան:

Որպէս զի իւրաքանչիւր դաս, երեխայի մէջ կամք յառաջացնելու մասին հոգս տանէ, պէտք է մի նպատակ ունենայ. ամբողջ դաստիարակութեան ընդհանուր նպատակը պէտք է իւրաքանչիւր դասի համար իրանց նպատակների բաժանվի: Ուսուցիչը չը պէտք է ասէ՝ «այժմ հերթը քոնն է», կամ «դու, գնա գրատախտակի մօտ», կամ «սկսիր այնտեղից կարդալ, որտեղ երէկ մնացինք և այլն:

Այս յիշած նախադասութիւնները իւրեանց մէջ նպատակներ չեն պարունակում: Սորանք դատարկ են և հետևաբար երեխայի հոգու մէջ առանց հետևանքի կանհետանան: Եթէ դաստիարակութեան նպատակը պէտք է կամքի զարգացման ծառայէ, անհրաժեշտ է, որ առաջինը հասկանալի և պարզ լինի, որպէս զի մանուկը հրապուրուի նպատակին հասնելու:

Ուսուցիչը չը պէտք է դժուարանայ իւրաքանչիւր դաս որոշ նպատակով սկսել. օրին. համար.

1) Ես այսօր պիտի պատմեմ ձեզ քաջն Վարդան Մամիկոնեանի պատմութիւնը, կամ

2) Թէ ինչպէս մեր նախահայր Հայկը Հայաստանը հիմնեց:

3) Մենք պիտի խօսենք, թէ որտեղից է ծագում և մայր մտնում արեգակը:

4) Մենք պիտի խօսենք պարտէզի վրա:

5) Մենք պիտի սովորենք այսօր «Արաքսի արտասուքը»:

6) Մենք ուզում ենք այսօր դասատունը նայել և դասատան մէջ գտնվող բոլոր առարկաները նկարագրել:

7) Մենք պէտք է սովորենք այսօր մարդու գլխի ոսկորների անունները:

8) Մենք ուզում ենք հաշուել 1,000 րուբլ մի տարուայ մէջ $4\frac{1}{2}\%$ որքան տոկոս կը բերէ:

Իւրաքանչիւր դասը մի որ և իցէ նպատակով սկսելը մեզ կրկնակի օգուտ է: Առաջին, որ աշակերտի մէջ մի հոգեկան շարժում ենք նկատում, երկրորդ, որ նպատակի հետ կապուած է նախապատրաստական խօսակցութիւն, որը իւրաքանչիւր նոր նիւթ սկսելիս տեղի պիտի ունենայ: Ինչու է հարկաւոր այդպիսի մեր վերլուծական (analytisch) խօսակցութիւն, դորա պատճառը շատ պարզ է. այդ խօսակցութիւնը պէտք է մանկան գիտակցութեան մէջ գրեթէ ներկայ գտնվող մտապատկերները, որոնք դասի նպատակի հետ սերտ կապակցութիւն ունեն, կրկին գիտակցութեան մէջ վերանորոգի և դասաւորէ, որպէս զի նոր նիւթին ճշմարիտ հիմք պատրաստէ: Օրին. համար, մեր դաստիարակութեան նիւթը կենդանաբանութիւնից կատուն է. ուսուցիչը պէտք է հարցնէ, ինչ որ մանուկները կատուի մասին գիտեն, որպէս զի հինի վրա հիմնէ նորի ընդունելութիւնը:

Այսպիսի վերլուծական խօսակցութիւնները միւս կողմից ևս անհրաժեշտ են այն պատճառաւ, որ ուսուցիչը պարզ հասկանում է թէ աշակերտները ինչ գիտեն և ինքը նորանից ինչ բան սովորեցնելու է:

(կը շարունակվի)

*) Տես. Վիլհելմ-Տէլ, հեղինակութիւն Շիլլէրի և թարգմանութիւն Գ. Բարխուդարեանցի. առաջին գործողութիւն:

*) «Մակբէտ» հեղինակութիւն Շէկսպիրի:

ներ, մուֆտաներ, բոտիկներ,—բոլորը եւրօպական է: Բայց—լարում եմ գլոողութիւնս—բայց... խաբուել անկարելի է. սուր գլուխներ, սուր հայեացքներ, մեծ քթեր, կոպիտ շարժուածքներ—այս բոլորը հայկական, մաքուր հայկական են: Պատարագը վերջանալու վրա է. ես դուրս եմ գալի բակը և կամենալով պատահել մի քանի ծանօթների, սպասում եմ ժամը դուրս գալուն: Սկսում են մաս առ մաս ցրուել: Մի տարօրինակ բան.—ժամւորներից մեծ մասի դէմքերը մռայլ, տխուր, կարծես, մի շատ ծանր հոգսով զբաղուած արտայայտութիւն ունեն: Բարևում, անցնում—գնում են, կարծես, ոգեւոյից դուրս եկած լինեն. խօսում են, կարծես, իրենցից անգամ զգուելով: Մտածում եմ՝ ամբողջ շաբաթուայ աշխատանքից յետոյ այսօր կիրակի, ջերմեռանդ աղօթքներից յետոյ՝ ինչու այս մարդիկ քթերը այսպէս կախ են արած. ինչու դրանց դէմքերը չը պէտք է ունենան այսօր պարզ, զուարթ արտայայտութիւն: Չէ, ասում եմ քեզ, սրանք սովորական մարդիկը չեն. այստեղ մի բան պէտք է լինի: Այդ «դէմքերի հանելուկով» իմ զբաղված միջոցին դուրս են գալիս այն պարոնները, որոնց հետ ես կամենում էի խօսել: Սովորական բարևներից յետոյ ես խնդրում եմ նրանց տեղեկութիւններ տալ ինձ, թէ ինչպէս են ընթանում մեր վաճառականների գործերը: «Անցեալ տարի», ասում է ինձ մէկը, հոգոց հանելով՝ «այս ժամանակ ասում էին՝ у кого хлопокъ—у того и деньги, իսկ այս տարի պէտք է ասել՝ у кого хлопокъ—у того дѣло дрянь, а деньги у того, у кого—шелкъ,—ահա վաճառականների դրութիւնը,» ամփոփեց նա իր պատասխանը իմ հարցերին:—Ուրեմն՝ շատերը այս տարի բամբակ ունեն: «Մեծ մասը, մանաւանդ որ անցեալ տարի բամբակում լաւ շահուեցին:» Վերը յիշած «դէմքերի հանելուկը» սկսում է պարզուել ինձ համար. այդ տխուր դէմքերը բամբակի անյաջող ծախսի հետևանք պէտք է լինեն: Բանը նրանումն է, որ բամբակի պուդը Մոսկվայում ծախւում է 8 ր. 60 կ. այն ժամանակ, երբ մեր վաճառականները Երևանում առնում են բամբակը 7 ր. 10 կ. և մինչև Մոսկվա բերելը իրանց վրա «նստում է» մօտ 9 ր. պուդը: «Առնողներ էլ չը կան է», լսում եմ ծանօթների մի ուրիշ խմբում, «ուր է անցեալ տարին... ես անցեալ տարի տուել էի մէկին 200 հակ և խոստացել ուրիշ 160 հակ էլ, որ դեռ ճանապարհի վրա էր. հոգիս հանեց, մինչև այդ 160 հակի ստացուելը. օրէնը հազար անգամ մարդ էր ուղարկում, թէ մնացածն էլ բեր—այնքան «քաղցր» էր բամբակի ծախսը... իսկ հիմա... Ահա պ. №-ը ծախել է: Ինչպէս են վարուել նրա հետ. մինչև այժմ չը տեսնուած, չը լսուած բան. բաց են անել տալի բոլոր հակերը առանց բացառութեան և ջոկում ամենադեղեցիկ բամբակը, ասելով որ 8. ր. 60 կ. մենք կարող ենք առնել միայն այս լաւ տեսակը, իսկ մնացածը թողնում են տիրոջը»...—Այդ ձեզ խրատ. միւս տարիները «ուստա» կը դառնաք, բամբակները ջոկ ջոկ կապել կը տաք, կաշխատէք լաւ բամբակներ գնել և մաքուր տեղ հասցնել, ասում է մի ուրիշ պարոն, որի «ձայնը տաք տեղից է դուրս գալի», որովհետև նա ապրեշումի առևտուր է անում և նրա дѣло не дрянь. Չէ կարելի այնուամենայնիւ ուրանալ, որ վերջինիս խօսքերի մէջ կայ մի արդարացի նախատինք դէպի հայ վաճառականը: Վաճառականը, լինելով մի միջնորդ արդիւնաբերողի և սպառողի մէջ՝ այս կամ այն բերքի յատկութիւնները բարձրացնելու, այս կամ այն բերքի արդիւնաբերութիւնը կատարելագործելու վրա չէ կարող մտածել. այդ նրա անմիջական կոչումից դուրս է: Բայց վաճառականը անշուշտ պէտք է յարմարուի սպառողի պահանջներին, նրա պէտքերին, նրա ճաշակին: Մի և նոյն միտքը արտայայտւում է «այդ ձեզ խրատ, գալ տարիները ուստա կը դառնաք և այլն» խօսքերով, միայն մեր ծանօթը պահանջում է «ուստա» դառնալ մեծամեծ վնասներից յետոյ, իսկ մենք կը պահանջենք նախազգուշանալ այդ վնասները, չենթարկուել դրանց: Մեր վաճառականը, ինչպէս այդ շատ անգամ ցոյց է տուել «Մշակը», գործում է երկու խոշոր պակասութիւններով.—մէկ՝ ի ն ե ր ց ի ա յ ո վ և միւս՝ ս ա ս տ ի կ ն ե ղ շ ր ջ ա հ ա յ ե ա ց ք ո վ: Անցեալ տարին բամբակում նա վաստակել է, ուրեմն՝ այս տարի էլ կը վաստակի—ահա նրա լօգիկան, որ բերում է վնասների. նա չէ էլ կամենում ենթադրել, որ այս տարի կարող են լինել ուրիշ պահանջներ: Հէնց մի և նոյն պարոններից մենք իմացանք, որ Մոսկվա կայ մի տեսակ բամբակ, որը ծախւում է 16 ր. պուդը: Պարզ է, որ այդ բամբակը իսկոյն երկնքից չը թափվեց: Դեռ 1882 թ. արտասահմանից մտել է Ռուսաստան 72,000,000 րուբլու բամբակ, իսկ 1883 թ. մօտ 22,000,000 րուբլ գումարի դրանից աւել,—այն է 94,039,000 րուբլ *: Եթէ մեր վաճառականը, քանի նա պարապում է բամբակավաճառութեամբ, հետևէր առհասարակ բամբակի արդիւնաբերութեան զարգացման գործին՝ նա վաղուց կարող էր նախատեսնել, որ մի գեղեցիկ օր իր Երևանի կեղտոտ և կարճլիկ մազերով բամբակը անկարող է լինելու արտասահմանեան բամբակի հետ մրցելու, և այսօր ամեն բանի պատճառ ընդհանուր կրիզիսի մէջ չէր տեսնի միայն, այլ մի քիչ էլ իր նեղմտութեան մէջ: Մի և նոյն կերպով նա կը նախատեսնէր, որ այսօր թէ էգուց համաման վիճակ է սպասում և Կովկասի բրդին ու ապրեշումին, որովհետև ուրիշ երկիրներում դրանց արդիւնաբերութիւնները կատարելագործվում են: Իսկ նախատեսնելով այդ, որպէս զի մի քանի ժամանակից յետոյ չը հարկադրվի բոլորովին ծալել ձեռքերը, թողնել բուրդն էլ, ապրեշումն էլ, բամբակն էլ, որովհետև դրանք այլ ևս շահ չեն կարողանայ տալ՝ այո, նախատեսնելով այդ, նա կը սկսէր, եթէ ոչ վաճառական—արդիւնաբերող դառնալ, գոնէ կը մտածէր նախօրէն կազմակի կերպով հոգալ Կովկասի արդիւնաբերութիւնները լաւացնելու մասին, գոնէ կաշխատէր կազմակի կերպով աջակցել այն հիմնարկութիւններին Կովկասում, որոնք նպատակ ունեն տեղային արդիւնաբերութիւնը բարձրացնել:

Սակայն արդարութիւնը պահանջում է ասել, որ Մոսկվայի վաճառականները համեմատաբար բարձր են գաւառականներից: Մեծ մասը, օրինակ, ստանում է հայոց, շատերը նաև ռուսաց լրագրեր, պարապում են ընթերցանութեամբ և մասամբ հետևում են մեր հասարակական կեանքին, մեր առօրեայ խնդիրներին: Վերջապէս, առհասարակ քաղաքական կեանքին, ինչպէս և մանաւանդ վաճառականական գործին աւելի լայն սահմաններով են ծանօթ, քան իրանց գաւառացի եղբայրակիցները: Եւ հասկանալի է այդ. նախ՝ նրանք այստեղ շփւում են օտարազգիների աւելի բարդ կեանքի հետ ու երկրորդ՝ հէնց Կովկասից այստեղ գալիս են ընդհանրապէս գաւառական վաճառականութեան—այսպէս ասած—աւելի երիտասարդ ուժերը:

Լալիկեան

*) «Обзоръ внѣшней торговли Россіи за 1883» Изданіе департ. тамож. сборовъ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են որ այստեղ դեկտեմբերի վերջերում մինչև 18 աստիճան ցուրտ էր անում:

—

ՓՕԹԻԻ մեր թղթակիցը հետևեալ նկարագրութիւնն է անում այդ քաղաքի ու նրա բնակիչների: «Փօթին, ինչպէս յայտնի է, գտնվում է Րիօն գետի և Սև ծովի ափերի վրա, տափարակ տեղում: Արևելեան և հիւսիսային կողմերից քաղաքը շրջապատված է անտառով: Ձմեռը եղանակը տաք է լինում այստեղ, իսկ ամառը բաւական հով: Այսօր յունվարի 15 է, բայց մինչև այժմ դեռ ձիւն չէ եկած: Անձրևները շարունակ գալիս են: Փօթին ունի մօտ 3000 բնակիչ, մեծ մասամբ մինգրելներ, որոնք ունեն իրանց համար երկու եկեղեցի: Քաղաքից դէպի հիւսիս-արևմուտք շինված է մի նաւահանգիստ: Ասում են, որ այդ նաւահանգիստը մեծ ապագայ է խոստանում առևտրի համար, մանաւանդ եթէ, ինչպէս կարծվում է, Բաթումը լինելու է միայն պատերազմական, իսկ Փօթին դառնալու է զուտ առևտրական նաւահանգիստ և երկաթուղու այժմեան կայարանը տեղափոխվելու է նաւահանգստի վրա: Այստեղի առևտուրը գլխաւորապէս եւրօպայիների, մանաւանդ յոյների ձեռքումն է: Անդրկովկասեան ներքին նահանգներից այստեղ բերում են ցորեն, գարի, կտաւատ, սիմինդր, և արտահանում են դէպի Անգլիա, Ֆրանսիա, Իտալիա և Գերմանիա: Կան այստեղ և հրէաներ, մօտ 20 ընտանիք, որոնք պարապում են առևտրով: Նրանք ունեն իրանց աղօթատուն: Առհասարակ յայտնի է, որ մինգրելները, ընդհանրապէս վերցրած, բարձրահասակ և գեղեցիկ ժողովուրդ են, մանաւանդ կանայք: Բայց պէտք է խոստովանվել որ այդ ժողովուրդը շատ ծոյլ է, աշխատասէր չէ ամենևին: Վերջին ժամանակ մինգրելների մեծամասնութեան մէջ զարգացան և ուրիշ մոլութիւններ, ինչպէս, օրինակ ամբողջ օր, անգործ տեղիս կաֆէ-րեստօրաններում ժամանակ անցնելը և նոյնպէս թղթախաղի մոլութիւնը: Այստեղ կան նաև մօտ 20 հայ ընտանիք, որոնց մեծ մասը վրացախօս են: Նրանք այստեղ եկած են Թիֆլիսից, Քութայիսից և Վրաստանի ուրիշ քաղաքներից: Բայց կան և Տրապիզոնից եկածներ, նոյնպէս կան մօտ 50 հոգի Վանի, Մուշի, Բիթլիսի կամ Սղերթի կողմերից եկած հայ մշակներ, որոնք պարապում են բեռնակրութեամբ: Չը նայելով որ հայերը բազմաթիւ չեն, բայց նրանց մէջ բաւական ունևորներ կան, բացի սրանից քաղաքի մէջ ամենանշանաւոր պաշտօններ վարողները, մի զարմանալի վիճակի բերմամբ, հայեր են: Այսպէս, օրինակ, քաղաքագլուխը հայ է, զինուորական գնդապետը հայ է, գանձապետը հայ է, քննիչը հայ է, քաղաքային բժիշկը հայ է, մաքսային վարչութեան գլխաւորը հայ է: Բայց տեղիս հայերի մեծամասնութեան թէ ընտանեկան խօսակցութիւնը և թէ եկեղեցում աղօթելը լինում է վրաց լեզուով: Փօթիում բոլոր տները փայտաշէն են և նրանց թւում փոքր ի շատէ նշանաւորները սրանք են. քաղաքային դումա, կլուբ, բանկ, մաքսատուն, արտիլերիական և հետևակ զօրքերի զօրանոցներ, ծովային դպրոց, հաշտարար դատարան և հեռագրատուն: Դեռ մի քանի տարի սրանից առաջ քաղաքի փողոցները անանցնելի էին լինում ճահիճների պատճառով: Այժմ փողոցները քիչ թէ շատ շինվել են շնորհիւ քաղաքագլուխ պ. Վախրամօվի:»

—

Կիրակի, փետրվարի 2-ին ԹԻՖԼԻՍԻ ժողովարանում տեղի կունենայ պարահանդէս յօգուտ Կովկասի հայոց բարեգործական ընկերութեան: Սկիզբը 9 ժամին է: Տոմսակների գինն է. կանանց համար 1 ր. և տղամարդկանց համար 2 ր.:

—

Ամսիս 27-ին ԹԻՖԼԻՍԻ հայոց թատրոնական խումբը, պ. Սաֆրազեանցի առաջնորդութեամբ, ներկայացրեց «Սանդուխտ» ողբերգութիւնը և «Կըւթ-կըւթ» վօդևիլը, յօգուտ տիկին Ալմա Սաֆրազեանցի: Նախկին Արծրունու թատրոնը լի էր հանդիսականներով, որոնց թւում գտնվում էին մի եօթ, ութ հոգի թուրքեր, որոնք եկել էին վօդևիլը տեսնելու: Որքան ողբերգութիւնը ձանձրալի էր իր անմիտ բովանդակութեամբ, այնքան վօդևիլը զուարճութիւն պատճառեց հանդիսականներին: Տիկին և պարոն Սաֆրազեանները մեր թատրոնական գործի համար լաւ ուժեր են, այդ չէ կարելի հերքել: Բայց վատ չէր լինի որ «Սանդուխտի» գեղեցիկ Երուանդը իր դերը գիտենար և փոքր ինչ սովորէր բեմական պատշաճաւոր շարժումներ ունենալ և ոչ թէ մի տեղ մնացած պէս կանգնէր ու պատերազմ, հայրենիք, յաղթութիւն կամ սէր բառերը, անդադար աջ ձեռքը սեղմած ու կրծքին կպած պահելով միակերպ արտասանէր: Անտրակտներում Ջիւանիի երգեցիկ խումբը գրաւեց ժողովրդի ուշադրութիւնը, խելք ու միտք պարունակող հայոց ժողովրդական գեղեցիկ երգերով:

—

Ներկայ 1886 թւի համար Ռոստով քաղաքում հրատարակված «Донско-Азовскій» օրացոյցի հաշւով ռուսահայերի թիւը հասնում է 1,807,907 հոգու: Այդ թւի մէջ հաշւած են թէ Կովկասի ու Անդրկովկասի, թէ եւրօպական Ռուսաստանի, Ղրիմի ու ռուսաց Լեհաստանի հայերը և թէ վերջապէս նոր միացրած երկիրների՝ Կարսի և Բաթումի նահանգների հայերը:

—

Կիրակի, 26-ին յունվարի ԹԻՖԼԻՍԻ Կրուժոկում տուած պարահանդէսը յօգուտ Պետերբուրգի իգական բժշկական կուրսերի բաւական կենդանի էր և շատ ուրախ անցաւ: Հիւրերը բաւական բազմաթիւ էին, բայց մեծ մասամբ մենք տեսանք Կրուժոկի դահլիճներում քաղաքիս ռուս հասարակութեան երկու սեռի ներկայացուցիչներին: Բացի բժիշկներից, առհասարակ հայեր, և մանաւանդ հայուհիք շատ սակաւաթիւ էին: Կանայք և օրիորդներ շատ համեստ կերպով էին հագնված: Հասարակութեան մէջ երևում էին մեր քաղաքի ռուս, հայ, հրէայ, գերմանացի բազմաթիւ բժիշկներ: Ժամը 12-ին գիշերվայ, ինչպէս մեզ ասեցին, ծախված էր արդէն 600 տոմսակից աւելի, որ անում է ուրեմն 1200 րուբլ ամբողջ արդիւնք: Թէ ինչքան է վերցնում Կրուժոկը իր դահլիճների համար վարձ,—մեզ յայտնի չէ, ուրեմն չենք կարող գուշակել թէ պարահանդէսի զուտ արդիւնքը ինչ կը լինի:

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք բժշկապետ Մ. Մկրտչեանցի բրօշիւրը ռուսերէն լեզուով «Объясненія по поводу болѣзни и смерти г-жи Сургуновой»: Բրօշիւրը տպված է Թիֆլիսում անցեալ 1885 թւին: Այդ բրօշիւրի վրա կը խօսենք մի այլ անգամ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԼԱՆԴԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

—

Անգլիական ներկայ պահպանողական կառավարութիւնը 1886 թւին տենդային տագնապի մէջ է: Յայտնի է, որ վերջին ընտրութիւններից յետոյ պարլամենտը կազմուեց 331 ազատամիտ, 257 պահպանողական և 86 իրլանդական պատգամաւորներից—ընդամէնը 674 անդամներից: Այս թւերից պարզ երևում է, որ պարլամենտում ոչ մի կուսակցութիւն չունի կանոնաւոր գործունէութեան համար անհրաժեշտ մեծամասնութիւն. թէ պահպանողականները և թէ ազատամիտները, առանձին վերցրած՝ քիչ են մնացած երկու կուսակցութիւնների ընդհանուր թւից: Իրլանդական պատգամաւորներից է կախուած միանալ այս կամ այն կուսակցութեան հետ, և երրորդ կուսակցութեան դրութիւնը պարլամենտում կը հաւասարուի կատարեալ անզօրութեան: Ուստի հասկանալի է՝ թէ ինչու անմիջապէս ընտրութիւններից յետոյ թէ Գլադստոնը և թէ Սալիսբիւրին ջանքեր գործ դրին Պարնէլլի, իրլանդական պատգամաւորների այդ հզօր պարագլխի հետ միանալու համար, չը նայելով, որ նրա ծրագրին—հասնել Ի ր լ ա ն դ ի ա յ ի կ ա տ ա ր ե ա լ ա ն կ ա խ ո ւ թ ե ա ն—համարեա հաւասարապէս թշնամի են թէ ազատամիտ և թէ պահպանողական կուսակցութիւնները: Բանը այնտեղ հասաւ, որ Սալիսբիւրին ստիպուած է նշանաւոր զիջումներ անելու Պարնէլլին և պատրաստակամութիւն է ցոյց տալիս մի առանձին պրօեկտով Իրլանդիային ներքին ինքնավարութիւն տալու: Գլադստոնը, միշտ հաւատարիմ իր սկզբունքներին, աւելի հեռու է գնում. նա համաձայնութիւն է յայտնում անգամ Դուբլինում առանձին իրլանդական պարլամենտ հաստատելուն, իրլանդական անկախ ոստիկանութիւն պահելուն և ընդհանուր հարցերում անգլիական պարլամենտում իրլանդական պատգամաւորներ ունենալուն: Բայց մի քանի պահանջներ—թողնել իրլանդական գործերում անգլիական թագին veto իրաւունք և անգլիական կառավարութեանը առաջնակարգ տեղ արտաքին գործերի, միլիցիայի ու ֆինանսների հարցերում—այո, այս մի քանի պահանջները անդրդուելի Պարնէլլին հեռացնում են Գլադստոնից էլ: Այսպիսով Պարնէլլը, իրլանդական ժողովրդի եռանդուն ցանկութիւնների վրա յենուող և իրլանդական պատգամաւորների բոլոր 86 ձայներին կատարելապէս իշխող Պարնէլլը, այժմ օրուայ հերոս է Եւրոպայում: Եւ այդ շատ հասկանալի է: Նրանից է կախուած ներկայումս այս կամ այն մինիստրութեան գոյութիւնը Անգլիայում. նա կարող է այսօր միանալ ազատամիտ կուսակցութեան հետ, և կառավարութիւնը կընկնի վերջինիս ձեռքը. կարող է պաշտպանել ներկայ կաբինետը, և սա կը մնայ իր տեղում հաստատ: Իսկ այս կամ այն մինիստրութեան կառավարութիւնը մեծ նշանակութիւն ունի Եւրօպայի համար, մանաւանդ արտաքին քաղաքականութեան վերաբերմամբ: Շատ գեղեցիկ կերպով պարզաբանվում է անգլիական կառավարութեան դրութիւնը ներկայումս մի հաղորդութեամբ, որը մենք պատահեցինք «Новости» լրագրում. «անգլիացիք», ասում է յիշեալ լրագրի թղթակիցը՝ պարլամենտը այժմ անուանում են «Պարնելլեմենտ»: Այո; այս «Պարնելլեմենտ» միակ խօսքը նկարագրում է անգլիական ժողովրդի ներկայ դրութիւնը իրլանդական հարցի առաջ աւելի լաւ, քան շատ գրուածքներ կարող էին այդ անել:

«Անկարելի է այդ», կասէին շատերը, եթէ այսօր փաստը աչքերի առաջ չը լինէր: Բանը նրանումն է, որ Իրլանդիան վաղուց քաղաքական, անտեսական և հասարակական կախումն ունի Անգլիայից: Այդ կախումը իր հետևանքներով աճեցրեց իրլանդական ժողովրդի մէջ ատելութիւն դէպի Անգլիա, իսկ ատելութիւնը բերաւ կախումից ազատուելու ձգտման: Երբ այդ ձգտումը հասաւ իրլանդացւոց մէջ իր զարգացման բարձր կէտին՝ այն ժամանակ արդէն անկարելի էր դրան ճնշել—ոչնչացնել առանց ջնջելու բոլոր իրլանդական ժողովուրդը. և որովհետև պատմութեան մէջ այդպիսի ջնջման օրինակներ չունենք՝ ուստի հեշտ էր եզրակացնել, որ համեմատաբար թոյլ իրլանդացին արդէն պարունակում

է իր մէջ մ ե ծ ո ւ ժ, և նրա անկախութեան ձրգտումները պիտի բաւականութիւն ստանան հպարտ անգլիացույ:

Պարնէլը այսօր այդ մ ե ծ ո ւ ժ ի մ ա ր մ ն ա ց ո ւ թ ի ւ ն է, և դրանով է միայն բացատրվում, թէ ինչպէս նրան յաջողուեց անգլիական պարլամենտը դարձնել «պարնէլլեմենտ» ու de facto թագաւորել և անգլիական պարլամենտում:

Շատերը պնդում են, որ Սալիսբիւրին (եթէ միայն առաջ քան այդ անելը, չը ստիպուի հրաժարական տալու) կաշխատէ անպատճառ պարլամենտը արձակել և նոր ընտրութիւններ նշանակել, որպէս զի կուսակցութիւնների թուերի մէջ փոփոխութիւններ մտցնուեն: Կասկած չը կայ, որ այդ դէպքում փոփոխութիւնների կենթարկուին բոլոր կուսակցութիւնների թուերը: Բայց կարող են արդեօք նոր ընտրութիւնները պակասացնել պարնելլականների թիւը և իրլանդական հարցի վճիռը խեղդել:

«Русскія Вѣдомости» լրագրի այս տարուայ առաջին համարներից մէկում, Նիւ-Եօրկից ստացուած մի թղթակցութեան մէջ մոտաւորապէս հետևեալն ենք կարդում. «այստեղի իրլանդացիք և նոյն իսկ շատերը ամերիկացիներից (վերջիններս-'ի նշան երախտագիտութեան այն ծառայութիւնների, որ մատուցել են նահանգներին իրլանդացիք), երկիւղ կրելով, որ ներկայ պարլամենտը երկարատև չը պէտք է լինի՝ մտածում են պ ա ր ն ե լ լ ա կ ա ն ֆ օ ն դ հիմնելու, որով միջոց տան Պարնէլլին նոր ընտրութիւնների ժամանակ պարլամենտը մտցնել իրեն հպատակ ձայներ: Այդ դիտաւորութեամբ արդէն Նիւ-Եօրկ, Ցինցիննատի, Չիկագօ, Սան-Ֆրանցիսկ և բազմաթիւ ուրիշ մեծ ու փոքր քաղաքներում ստորագրութիւններ են բացված, և ամէն կողմից կատարեալ համոզմունք են յայտնում, որ ֆօնդը ամենամօտ ժամանակներում կունենայ ե ր կ ո ւ մ ի լ ի օ ն դօլլար, որի տօկոսները միայն բաւական են Պարնէլլի իրլանդական պատգամաւորներից շատերին ռոճիկներ նշանակելու համար *): Իսկ եթէ այդ 2 միլիօնի վրա աւելացնենք և այն արձագանքը, որ կը գտնի պարնէլական ֆօնդը և Իրլանդիայում՝ այն ժամանակ յուսալ, որ ներկայ պարլամենտը արձակելուց յետոյ իրլանդական կուսակցութիւնը կը թուլանայ՝ նշանակում է պարապել ցնորաբանութիւններով:

Լ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

— «Standard» լրագրի թղթակիցը Կ. Պօլսից հաղորդում է յունվարի 13-ից (25-ին), թէ Թիւրքաց կառավարութիւնը այս օրերս մի յայտագիր ստացաւ, որի մէջ ռուսաց կառավարութիւնը յիշեցնում է Թիւրքիային պատերազմական ծախսերի վճարման և նոյնպէս ռուսաց հպատակներին վարձատրելու մասին վերջին պատերազմի ժամանակ նրանից կրած վնասների համար: Յայտագիրը վերին աստիճանի հաշտ հոգւով է գրած:

— Աթէնքից «Neue Freie Presse» լրագրին հեռագրում են, որ մեծ վեզիրը յունաց դեսպան Կօնդուրիոտիսի հետ տեսակցութեան ժամանակ ասեց նրան, որ եթէ Կրիտ կղզու վրա եղած ապստամբութեան և յունական երեք զրահակիրների այնտեղ գնալու լուրը կը ճշգրի, այն ժամանակ Բ. Դուռը անյապաղ մի վերջնագիր կուղարկի և ուժով կը խլի Յունաստանից Բերլինի կօնգրէսում նրա ձեռք բերած բոլոր նահանգները և բացի դրանից դեռ պատերազմական կօնտրիբուցիա էլ կը պահանջի: Դէլիանիս, Կօնդուրիոտիսից այդ խօսակցութեան հաշիւը ստանալով, յանձնարարեց վերջինին հաղորդել վեզիրին, որ հաղորդած լուրի մասին իրան ոչինչ յայտնի չէ:

— Կայիրէում հրատարակվող արաբական մի լրագիր Ստամբուլից հետևեալ լուրը ստացաւ. «Սերասկէրիատը (պատերազմական մինիստրութիւն) հրամանագրեց, որ կառավարութեան պահեստներում մշտապէս պատրաստ լինի 150,000 հոգի զինուորների համար շորեղէն և կօշիկներ: Այդ կարգադրութիւնը արված է նրա համար, որ շատ կարելի է մօտերս բէդիֆի չորրորդ և հինգերորդ դասակարգերը ծառայութիւն մտնելու կը կանչուեն: Միաժամանակ սուլթանը հրամանագրեց, որ զանձարանում գտնվող և չը գործածվող արծաթեղէն բոլոր իրերը՝ աշտանակները և այլն, դրամի վերածվեն և փող շինվեն, որ հարկաւոր կը լինեն զօրքի պահանջներին բաւականութիւն տալու համար:

— «National Zeitung» լրագրի Լօնդօնի թղթակցի խօսքերով, Գլադստօնը հաստատապէս վճռել է կարգադրել իրլանդական հարցը, նախ և առաջ, ի հարկէ, նրա տնտեսական կողմը, որպէս ամենագլխաւորը: Գլադստօնի նախագիծը այդ հարցը վճռելու համար, հետևեալն է. հողային հարցի լուծումը ամենաարմատական կերպով, գոյութիւն ունեցող հողային օրէնքների աւելի յաջորդաբար գործադրութիւնը, առանձին համայնքների ինքնավարութեան ընդլայնումն, կենտրօնական խորհրդի հիմնարկութիւնը, և այլն:

---

*) Անգլիայի պարլամէնտի անդամները ռոճիկ չեն ստանում և այդ պատճառով միայն ապահով մարդիկ են կարողանում նուիրվել հասարակական այդ գործին:

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ԼՕՆԴՕՆ, 27 յունվարի: Այսօր ճաշից յետոյ, Թրիֆըլգարդ կոչված այգում մեծ ցոյցեր եղան սօցիալդեմօկրատ դաշնակցութեանը պատկանող անգործ մնացած բանուորների կողմից: Ժողովքում հետևեալ վճիռներ կայացան՝ ձեռք պահել անմիջապէս չուտով ոչնչացնելու աղքատութիւնը. պահանջել որ բանուորների համար բնակարաններ շինելու և պարապմունքը 8 ժամ դարձնելու բիլլը ընդունվի. կարդացվեցան վրդովեցուցիչ ճառեր դրամատէրերի դէմ, որով բանուորներին գրգռում էին դէպի սօցիալական յեղափոխութիւնը: Ճառախօսներից մէկը բացեց կարմիր դրօշակը և հրավիրեց բանուորներին հետևել դաշնակցութեանը, որը, նայելով նրա խօսքերին, նշան կը տայ Լօնդօնի Ուէեստ-Էնդ կոչված թաղի վրա յարձակվելու և յափշտակելու, եթէ կառավարութիւնը օգնութիւն չի հասնի բանուորներին:

ՄՕՍԿՎԱ, 28 յունվարի: Երէկ երեկոյեան վախճանվեց սրտի պայթումից «Русь»-ի հրատարակող Ակսակօվ:

ՕԴԷՍՍԱ, 28 յունվարի: Ժանդարմի հարկապետ Գիջէւ սպանութեան գործը վերաքննելու ժամանակ, մեղապարտ գտնվեց ծառայ Պօլպուկին, որը և դատապարտվեց տաժանակիր աշխատանքի:

ԲԵԼԳՐԱԴ, 28 յունվարի: Գերմանական դեսպանը յայտարարեց Գարաշանինին Գերմանիայի համաձայնութիւնը Ռուսաստանի յայտագրի վերաբերութեամբ, որ պահանջում է Բուխարեստում տեղի ունեցող բանակցութիւնների սահմանափակումը. հետևապէս վերոյիշեալ յայտագրին համաձայնվել են բոլոր մեծ պետութիւնները:

ԲՈՒԽԱՐԷՍՏ, 28 յունվարի: Մինչև Մէջիդ-փաշայի վաղօրութիւն ստանալը պատգամաւորները կը բաւականանան միայն կարծիքների փոխանակելովը և նիստերը պաշտօնական կերպարանք չեն ունենայ:

ԱԹԷՆՔ, 28 յունվարի: Յոյն կառավարութիւնը պնդում է իր պահանջների վրա, հասարակաց կարծիքը պաշտպանում է նրան ընդհանրապէս: Պատերազմական պատրաստութիւնները ժրաջանութեամբ շարունակվում են:

ՀՌՕՄ, 28 յունվարի: Արտաքին գործոց նախարարը յայտնեց պատգամաւորների ժողովին, որ յունական հարցում Իտալիան կը ներգործէ այնպէս, ինչպէս միւս պետութիւնները. Նախարարը այլ բացատրութիւններ չառաջարկեց:

ԼՕՆԴՕՆ, 28 յունվարի: Թրիֆըլգարդի ժողովից յետոյ բանուորների ամբոխը, որ բաղկացած էր մի քանի հազար մարդկանցից, դիմեց Լօնդօնի հարուստ թաղերի կողմը, ճանապարհին սարսափելի աւերմունքներ գործելով. համարեա բոլոր տների պատուհանները ջարդված են, բազմաթիւ խանութներ յափշտակված են, մանաւանդ թանգագին ապրանքների խանութները շատ վնաս կրեցին: Ոստիկանութիւնը դժուարութեամբ կարողացաւ կարգապահութիւնը վերականգնել, շատերը ձերբակալվեցին:

ՓԱՐԻԶ, 28 յունվարի: Նախարարների ժողովը հաստատեց, որ ծխական տարրական ուսումնարաններում դասատուները պէտք է բացառապէս աշխարհականներ լինեն:

ԼՕՆԴՕՆ, 28 յունվարի: Այսօր ճաշից յետոյ նորից բանուորները հաւաքվեցին Թրիֆըլգարդի այգում, բայց ոստիկանութիւնը ցրուեց ամբոխը և եռանդուն միջոցներով աշխատում է կարգ պահպանել:

ԱԹԷՆՔ, 28 յունվարի: Սպասում են ընդհանուր ապստամբութիւն Կրիտ կղզու վրա, որի հետևանքը, հաստատ կարելի է ասել, կը լինի տաճկայ-յունական պատերազմ:

ԲԵՐԼԻՆ, 28 յունվարի: Պրուսական Լանդտագում առաջարկվել է մի նոր օրինագիծ, որ պահանջում է փոխ տալ կառավարութեանը հարիւր միլիօն մարկ գերմանական գաղթականութիւնը արևմտեան Պրուսիայում Պօզնան գաւառի հետ միասին, տարածելու, լեհական հողեր առնելով և բաժանելով գերմանական գաղթականներին:

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՈՒՊՐԱՎԱ

Հրաւիրում է առաջիկայ փետրվար ամսի 7-ին, ժամը 12-ին առաւօտեան, Ուպրավայի բնակարանը, ՑԱՆԿԱՑՈՂՆԵՐԻՆ յանձն առնել հողային աշխատանքներ քաղաքային ՋՐԱՆՑՔԻ շինելու վերաբերմամբ: Կօնդիցիաները կարելի է տեսնել Ուպրավայում ամեն օր, առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև 2 ժամ կէսօրից յետոյ: 3—3

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ, Միքայէլեան կամուրջի վրա, ՎՕՐՕՆՑՕՎԻ ԱՐՁԱՆԻ ԴԻՄԱՑ, նոր բացված կահաւորված „ՎԵՆԵՑԻԱ ՀԱՄԱՐՆԵՐ“ (номера Венеція) հիւրանոցում արրվում են վարձով ՍԵՆԵԱԿՆԵՐ, թէ ամսական և թէ օրական, շատ աժան գներով:
3—3

ԶԳՈՒՇԱՑՈՒՄՆ

ՄՕՍԿՎԱՅՈՒՄ ԳՏՆՎՈՂ Բ. ԿԷՕԼԷՐ և ԸՆԿ. ՎԱՃԱՌԱՏԱՆ ԿՈՂՄԻՑ ԿԷՕԼԵՐԵԱՆ ՔԱՑԱԽԱՅԻՆ ԷՍՍԷՆՑԻԱՅԻ ԿԵՂԾԵԼՈՒ ԱՌԻԹՈՎ:

Արդէն յայտնի է, որ առաջին անգամ մենք ներմուծեցինք այս առարկան ընդհանուր գործածութեան մէջ, երբ վաճառելի ապրանք. յայտնի է նմանապէս, որ ՄԻԱՅՆ ՄԵՐ քացախային էսսէնցիայի ամենալաւ յատկութիւնն է ժողովրդի մէջ շատ գործածվելու պատճառը: Սկզբում մենք գործ դրինք շատ պարզ և հասարակ շիշեր, որոնք մի առանձին գեղեցկութիւն և յարմարութիւն չէին ներկայացնում. բայց աչքի առաջ ունենալով մեր այսինքն ԿԷՕԼԵՐԵԱՆ ՔԱՑԱԽԱՅԻՆ ԷՍՍԷՆՑԻԱՅԻ չափազանց շատ գործածութիւնը, այնքան շատ սկսեցին նմանեցնել մեր շիշերին, որ ներկայ ժամանակում, զանազան անձինքների ձեռով պատրաստած անպիտան էսսէնցիան, ածած մեր հին ձևի 7—10 շիշ չափի նման ամաններում, ծախում են մեծ քանակութեամբ: Մեր շիշերի և ապրիկների կեղծած լինելը մենք մի քանի անգամ առիթ ունեցանք անձամբ տեսնել, քանի մի պարոնների խանութները խուզարկելու միջոցին, որի մասին մենք իր ժամանակին յայտարարեցինք „Моск. Листокъ“ № 106 լրագրում: Այս բոլորը ստիպեցին մեզ փոխել բոլորովին թէ շիշերի ձևը և թէ ապրիկը: Բայց շատ ժամանակ չէ անցել և ահա մենք նորից իմանում ենք, որ առաջիկայ ՆԻԺԵԳՈՐՕԴՍԿՕԻ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԻ պատճառով պատրաստել են ահագին քանակութեամբ նմանեցնելով մեր քացախային էսսէնցիայի շիշերին և ապրիկներին: Այսպէս, ի միջի այլոց, մի պարոն M. պատուիրել է Д. շիշի գործարանում պատրաստել ահագին քանակութեամբ ՄԵՐ ՆՈՐ ՀՆԱՐԱԾ և յատուկ այս առարկային յարմարեցրած և, բացի սորանից, նոյն իսկ նոր չափով 8—12 շիշ քացախ պարունակող և բաց-կապոյտ գոյնի շիշեր: Աւելորդ չէ, կարծեմ, այստեղ նկատել, որ սա հէնց այն պ. Լ. Բօրիսօվիչ Միչլինսն է, որին մենք երկու տարի սրանից առաջ ոստիկանութեան ձեռքով բռնեցինք նոյն իսկ մեր առանձնաշնորհութիւնը և գոյները կեղծելու միջոցին և որին այն անգամի համար ներեցինք: Ամենքի համար, կարծեմ, պարզ է, որ այդպիսի անամօթ խարդախողների նպատակը և դիտաւորութիւնը իրենց ջիբը լցնելն է և ոչ թէ ժողովրդի յարմարութիւն և օգուտը. չէ կարելի կասկածել և այն բանի վրա, ՈՐ ԱՄԵՆ ՄԻ ԹԹՈՒ ՀԵՂԱՆԻՒԹ ՉԷ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒՄ ԱՌՈՂՋԱՐԱՐ և ՀԱՄԵՂ ՔԱՑԱԽԻ ԼԱՒ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՆ, և հէնց այս պատճառով խնդրում ենք զուարնակ յարգելի հասարակութեանը, աչքի առաջ ունենալով իրենց օգուտներին հասանելի վնասը, ՇԱՏ ԶԳՈՅՇ ԼԻՆԻՆ:

Կէօլերեան քացախային էսսէնցիան ծախվում է այժմ, երկայն քառանկիւնի, բաց-կապոյտ շիշերում, որոնք պարունակում են իրենց մէջ 8—12 և 4—6 շիշի չափ քացախ: Շիշերը գոցված են խցանների միջով անցկացրած երկաթեայ թելով, որի վրա կախված է մեր ֆիրմի պլօմբը (արճիճը) և ապրիկի վրա նկարված է Բ. Կէօլէրի փակ-սիմէլը (կէս պատկերը): Մեր ապրիկը վաւերացրած է կառավարութեան ձեռքով և սրա կեղծող կամ խարդախողին կը հալածենք օրէնքի զօրութեամբ:

Բ. Կէօլէր:
3—3

Հրատարակութիւն
Պատկերազարդ
Դասագիրք ինքնուսուցիչ
ՌՈՒՍԱՑ ԼԵԶՈՒԻ
Լ. ԽԱՆԱՂԵԱՆՑԻ:
Ծախվում է Թիֆլիսում կենտրոնական գրավաճառանոցում և էջմիածնում հեղինակի մօտ:
Գինն է 20 կոպէկ.

3—4 (հ.)

ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐՎԱՐԻ 2-ին 1886 Թ.

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆՈՒՄ ՏԵՂԻ ԿՈՒՆԵՆԱՅ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՅՕԳՈՒՏ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՍԿԻԶԲՆ Է ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ 9 ԺԱՄԻՆ:

Տոմսակները վաղօրօք կարելի է ստանալ պ. Ծատուրեանի խանութում, կենտրոնական գրավաճառանոցում, Շահվերդեանի լրագրական գործակալութեան գրասենեակում և Թիֆլիսի ժողովարանում: 1—2

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 29-го Января 1886 года. Типографія Канцеляріи Главнонач. Гражд. час., Лорисъ-Меликовская у., д кая.